

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР
УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ**

**ЕКОЛОГО-
НАТУРАЛІСТИЧНА
ТВОРЧІСТЬ**

**ТЕЗИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ
ПРИРОДНИЧИХ ФАКУЛЬТЕТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
„УКРАЇНА НА МЕЖІ ТИСЯЧОЛІТЬ. ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ”**

*НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ВІСНИК
№ 1*

КИЇВ
2001

ПРО СТАН ПОПУЛЯЦІЙ РІДКІСНИХ РОСЛИН ДЕЯКИХ ЗЕЛЕНИХ МАСИВІВ КИЄВА

І.Ю. Парнікоза, студент 3-го курсу

Керівник - науковий співробітник кафедри ботаніки О.О.Сенчило Національний університет ім.Т.Г. Шевченка, Біологічний факультет

Швидкі темпи розбудови міста та важке економічне становище громадян приводить до все більшого господарського освоєння зелених масивів м. Києва, що спричинює деградацію їх рослинності та випадання цілого ряду раритетних видів. Так, стала очевидною втрата в околицях м.Києва таких видів, як *Traunsteinera globosa* (L) Reichenb, *Neothianthe cucullata* (L) Schlechter, *Cypripedium calceolus* L, *Goodyera repens* (L) R.Br, *Maxalis monophyllos* (L) Sw, *Corallorhiza trifida* Chatel, *Gymnadenia odoratissima* (L) Rich [1,2].

У цій доповіді об'єднано дані про сучасний стан досліджених популяцій рідкісних рослин, що зустрічаються на території Голосіївського та Святошинського лісів, а також Урочища «Ліса гора». Згідно з літературними даними [3], а також матеріалами біологічного факультету університету, на території Голосіївського лісу фіксувалися такі реліктові види, як *Polystichum aculeatum* (L) Roth, *P.braunii* (Sperm) Fee, а в районі Феофанії існувала досить велика популяція *Sephalanthera longifolia* (L) Fritsch. На сьогодні ці види втрачено. Нині під покривом лісу фіксуються *Lilium martagon* L, *Neottia nidus-avis* (L) Rich, *Galanthus nivalis* L, *Trapa natans* L. (на одному з озер).

Lilium martagon (лілія лісова) Зустрічається в грабняхках поодинокі і не утворює популяцій. Типове місцезростання: 1 ярус *Carpinus betulus* L (2), *Betula pendula* Roth (+), *Quercus robur* L (+); зімкнутість крон 0,6-0,7; дифузний чагарниковий ярус: *Acer platanoides* L (підріст) (1), *Euonymus verrucosa* Scop (+), *Cerasus avmm* (L) Moench (+); проективне покриття - 0,5: *Asarum europaeum* L (2), *Galeobdolon luteum* Huds (2); *Fraxinus exeisor* L (паростки) (1), *Rubus idaeus* L (+), *Geranium robertianum* L (1), *Stellaria holostea* L (1) *Dryopteris filix-mas* (L) Schott (+), *Lilium martagon* L (+), *Polygonatum multiflorum* (L) All (+). Зафіксовані нами екземпляри були генеративними.

Neottia nidus-avis (гніздівка, звичайна) фіксуються як окремі локалітети. Вони характеризуються тривалим періодом спокою між періодами вегетації, тож моніторинг виду затруднено. У покриві граба за Експоцентром виявлено популяцію з п'ятьох генеративних екземплярів. 1 ярус — *Carpinus betulus* L (2), *Betula pendula* Roth (1) зімкнутість крон 0,6—0,7; другий ярус відсутній. У наявності підлісок: *Tilia cordata* Mill (1), *Acer platanoides* L (1), *Corylus avellana* L (+) (зімкнутість — 0,5).

Проективне покриття — 0.8 : *Galeobdolon luteum* Huds (2), *Asperula odorata* L (2), *Pulmonaria obscura* Dumort (1) *Viola mirabilis* L (1), *Impatiens parviflora* DC (1), *Sanicula europaea* L (1), *Astragalus glycyphyllos* L (+), *Dentaria bulbifera* L (+). *Stellaria holostea* L (2), *Urtica dioica* L (1), *Ficaria verna* Huds (+), *Ulmus scabra* Mill (+), *Neottia nidus-avis* (L) Rich (+), *Geum urbanum* L (+), *Grossularia reclinata* (L) Mill (+). Орхідея займає смугу лісового пологу вздовж вузької лісової дороги; зафіксовано окремі генеративні екземпляри, розташовані на значних відстанях один від одного.

Galanthus nivalis (підсніжник звичайний) — популяцію виду виявлено на схилі яру ділянки лісу, що межує з Музеєм архітектури і побуту. Наводимо опис травневого ценозу (03.04.2000). Деревостан з *Carpinus betulus* L (2), *Alnus glutinosa* (L) Gaertn (1). Проективне покриття — 0,4: *Sonchus oleraceus* L (+), *Chrysosplenium alternifolium* (+), *Aegopodiura podagraria* L (2), *Carex pilosa* Scop (2), *Asarum europaeum* L (1), *Geum urbanum* L (1), *Ficaria verna* Huds (1), *Anemone ranunculoides* (L) Hoiub (1), *Mercurialis perennis* L (+), *Galeobdolon luteum* Huds (1), *Lamium maculatum* (L) L (+), *Gagea lutea* (L) Ker-Gawi (1), *Carex digitata* L (+), *Corydalis cava* (L) Schweigg. et. Kaerte (+), *C. intermedia* (L) Merat (1), *C. solida* (L) Clairay (1), *Pulmonaria obscura* Dumort (1), *Stellaria holostea* L (+), *Viola odorata* L (+), *Scilla bifolia* L (2), *Euonymus europaea*. auct (підріст) (+), *Dryopteris carthusiana* (Vill) H.P. Fuchs (+), *Galanthus nivalis* L (1), *Vinca minor* L (+), *Dryopteris filix-*

rnas (L) Schott (+). Популяція представлена в основному генеративними екземплярами, які інтенсивно зривають на продаж.

Trapa natans (водяний горіх плаваючий) — популяція зафіксована на одному з озер. Вид формує на мілководді щільну біомасу, спостерігається цвітіння і плодоношення. Вид стабільно фіксується вже протягом п'яти років. Разом з ним відмічаються *Nuphar lutea* (L) Smith, *Lemna minor* L, *L. trisulca* L. Мілководдя в місці зростання сильно забруднене господарськими відходами.

На території Святошинського лісу відмічено *Pulsatiila nigricans* Stork, *Lilium martagon* L, *Eripactis helleborine* (L) Crantz.

Pulsatiila nigricans (сон-трава). Популяцію виявлено на узліссі сосняку. В деревному ярусі окремі екземпляри *Pinus silvestris* L, *Quercus robur* L; проективне покриття 0,3—0,4: *Linaria genistifolia* (L) Mill (+), *Polygonatum officinale* All (2), *Quercus borealis* Michx (+) (підріст), *Calamagrostis epigeios* (L) Roth (1), *Chamaecytisus pineticola* Ivczenko (1), *Hieracium pilosella* L (2), *Festuca rupicola* Heuff(2), *Calluna vulgaris* (L) Hill (1), *Rumex acetosa* L (1), *Vincetoxicum hirundinaria* Medik (1), *Thymus marshalianus* Willd (1), *Dicranum scorarium* Hedw (1), *Pleurozium schreberi* (Brid) Mitt. У популяції 11 екземплярів: 1 генеративний, 8 віргінільних, 2 іматурні. Цвітіння і плодоношення не спостерігалось. В даному масиві на узліссях досить часто зустрічаються популяції *Pulsatiila latifolia* Rupr — представлені переважно віргінільними особинами. Генеративні особини, як правило, обриваються. Тож плодоношення не спостерігається. Відмічено факт гібридизації *Pulsatiila nigricans* X *Pulsatiila latifolia*.

Lilium martagon — велику дифузну популяцію виявлено на ділянці листяного лісу. Зімкнутість деревостану варіює від 0,2—0,6. В деревному ярусі *Carpinus betulus* L, *Corylus avellana* L. Місцями *Lilium martagon* домінує в підліску. Популяція інтерпретується як нормальна з домінуванням віргінільних особин.

Eripactis helleborine (коручка широколиста) виявлена в 1999 році. Популяція знаходиться вздовж трамвайної лінії між зупинками «Площа Тараса Шевченка» — «Пуца-Водия». У першому ярусі ростуть *Quercus robur* L (1), *Pinus silvestris* L, *Betula pendula* Roth (+), *Populus tremula* L (+). Другий ярус складено з *Carpinus betulus* L, *Ulmus laevis* Pall, *Quercus robur* L, *Acer negundo* L, *Acer tataricum* L, *Cerasus avium* (L) Moench, *Amelanchier ovalis* Medik; зімкнутість крон — 0,2—0,5. Підріст складається в основному з *Quercus robur* L, *Acer platanoides* L, *Populus tremula* L. Проективне покриття — 0,6: *Fragaria vesca* L (1), *Impatiens parviflora* DC (+), *Polygonatum multiflorum* (L) All (1), *Veronica officinalis* L (1), *Galinsoga parviflora* Cav. (+), *Chelidonium majus* L (+), *Convaliaria majalis* L (2), *Eripactis helleborine* (L) Crantz (2), *Artemisia dniproica* Klok. (1), *Orthilia secunda* (L) House (1), *Carex digitata* L (+), *Vincetoxicum hirundinaria* Medik (1), *Betonica officinalis* L (1), *Solidago virgaurea* L (+), *Solidago canadensis* L (+), *Plantago major* L (+), *Stenactis annua* Nees (+), *Geranium robertianum* L (1), *Centaurea borysyanica* Gran (+), *Urtica dioica* L (1), *Geranium sanguineum* L (1), *Tanacetum vulgare* L(1), *Rubus saxatilis* L (1), *Geura urbanum* L (+).

Популяція займає територію, що тягнеться смугами завдовжки до 85 м уздовж обох боків насипу трамвайної лінії. З обох боків до колії підступає ліс, в якому поширення особин даної популяції не відбувається. З іншого боку, поширення *Eripactis helleborine* лімітовано паралельною до колії ґрунтовою дорогою. Виступає домінантом трав'янистого ярусу. Його нормальна популяція налічує понад 70 екземплярів різного віку: 18% ювенільних, 23% іматурних, 18% віргінільних, 41% генеративних. Зафіксовано наявність вегетативного та генеративного розмноження. У зв'язку з сильним рекреаційним навантаженням (близькість транспортного шляху, витоупування, виламування чагарникового ярусу, засмічування) орхідея потребує контролю за станом чисельності.

В умовах урочища «Лиса гора» збереглися локалітети таких видів: *Pulsatiila nigricans* Stork; *Anemone silvestris* L; *Eripactis helleborine* (L) Crantz; *Stipa capillata* L.

Популяція *Pulsatiila nigricans* займає ділянку лучної рослинності на межі з узліссям; Проективне покриття: *Salvia pratensis* L (2), *Euphorbia cyparissias* L (2), *Scorzonera purpurea*

L (+), *Filipendula vulgaris* Moench (2), *Nonea rossica* Stev (2), *Stachys recta* L (2), *Plantago media* L (2), *Gallium verum* L (1), *Falcaria vulgaris* Bernh (1), *Thalictrum minus* L (1), *Vincetoxicum hirundinaria* Medik (1), *Vicia sepium* L (2), *Plantago lanceolata* L (т-) L, *Artemisia marshalliana* Spreng (2), *Ulmus laevis* Poll (+), *Stellaria holostea* L (+), *Euphorbia virgultosa* Klok (+), *Asparagus officinalis* L (2), *Medicago sativa* L (2), *Veronica chamaedrys* L (+), *Trifolium montanum* L (+), *Primula veris* L (+), *Taraxacum officinale* Wigg (1), *Geum urbanum* L (+), *Ranunculus polyanthemos* L (1), *Carex praecox* Shveb (1), *Festuca rupicola* Heuff (2), *Iris hungarica* Woldst. et. kit (1), *Fraxinus exelsior* L (підріст)(+), *Ajuga reptans* L (+), *Origanum vulgare* L (1), *Viola mirabilis* L (+), *Achillea pannanico* Scheele (1), *Arrheatherum elatius* (L) J et. C. Presl (1). Популяція захищена від можливості бути побаченою з дороги, тому не всі квіти обриваються, спостерігається плодоношення. Вікова структура: з 24 виявлених рослин 33% генеративних, 33% віргінільних, 16,6% іматурних, 16,6% ювенільних. У середньому на кожний генеративний екземпляр припадає по три квітконоси. Ювенільні та іматурні особини виявлено в безпосередній близькості до дорослих рослин. У різних частинах урочища виявлено поодинокі віргінільні екземпляри цієї рослини і наявність насінневого розмноження.

В екотопах між лісом і лукою зустрічаються популяції *Anemone sylvestris* (анемони лісової), представлені переважно віргінільними екземплярами; популяції нормальні, спостерігається цвітіння, але квітконоси обриваються.

Epipactis helleborine. Велика нормальна популяція орхідеї знаходиться на південному схилі горбів урочища, що звернений до заліничної колії та столичного шосе. Популяція займає полог *Quercus robur* L, не виходячи за його межі, тягнеться вздовж схилу на 30 м і піднімається схилом (60°) на 40 м вгору. Підлісок не виражений, переважно з *Euonymus verrucosa* Scop + домішки *Fraxinus exelsior* L; покриття — 0.4: *Epipactis helleborine* (2), *Veronica chamaedrys* L (+), *Vincetoxicum hirundinaria* Medik (2), *Poa nemoralis* L (1), *Taraxacum officinale* Wigg. S. 1. (+) *Sedum ruprechtii* (Jaias) Omeioz (+), *Rhamnus cathartica* L (+), *Asperula odorata* L (1), *Vicia* sp. (+), *Euphorbia cyparissias* L (+), *Teucrium chamaedrys* L (+), *Crataegus* sp. (+). Коручка представлена 11% іматурних, 56 % віргінільних, 32% генеративних особин. Спостерігається цвітіння і плодоношення. Результати обстеження дозволяють стверджувати про наявність вегетативного і генеративного розмноження в популяції (виявлено кореневищні клони). Близькість транспортних шляхів і можливість їх перепланування зумовлюють необхідність контролю і охорони цієї популяції. Окремі невеликі локалітети *Epipactis helleborine* виявлено також на прилеглих схилах.

Stipa capillata і окремі фрагменти рослинності з участю цього виду трапляються на степових ділянках урочища. Наведемо опис типової ділянки: проективне покриття 0,9: *Stipa capillata* L (2), *Euphorbia cyparissias* L (1), *Veronica longifolia* L (1), *Gallium verum* L (1), *Potentilla argentea* L (+), *Scabiosa ochroleuca* L (+), *Thymus serpyllum* L (1), і *Melampyrum arvense* L (1), *Teucrium chamaedrys* L (+), *Plantago lanceolata* L (1), *Filipendula vulgaris* Moench (2), *Artemisia marshalliana* Spreng (1), *Berteroa incana* (L) Dc (+), *Chamaecytisus pincticoides* Ivcenco (1), *Festuca suicata* Heuff (1), *Trifolium alpestre* (1), *Achillea submillefolium* Klok. et Krytzka (1), *Cynoglossum officinale* L (+), *Plantago media* L (+), *Meibomia officinalis* (L) Pall (+), *Onobrychis arenaria* (Kit) P. C (+), *Dianthus armeria* L (2). Популяція межує із зарослями *Crataegus* sp. та *Ligustrum vulgare* L. Спостерігається витіснення локалітетів рудеральними видами та розширення звалищ таким чином, незважаючи на всі несприятливі фактори, популяції деяких рідкісних рослин виявляють пластичність і навіть поширюються, хоч більшість цих рослин представлена мінімальними локалітетами.

Література

Червона книга Української РСР — Київ: Наукова думка.— 1980. — 504 с.

Мельник В.И. Редкие виды флоры равнинных лесов Украины.— Київ: Фітосоціоцентр — 2000. -211с.

Чопик В.І. та інші. Конспект флори Середнього Подніпров'я. Судинні рослини – Київ: Фітосоціоцентр.— 1998. — 139 с.